

UOT 621.39

<https://doi.org/10.30546/678209.2025.01.021>

YENİ NƏSL ŞƏBƏKƏLƏRƏ (NGN) KEÇİD DÖVRÜNDƏ RABİTƏ ŞƏBƏKƏLƏRİNİN ETİBARLILIĞI

¹Nəbiyev Etibar Ağa oğlu; ²Həsənova Lidiya İvanovna

¹Gəncə Telekommunikasiya İdarəsi

²Azərbaycan Texnologiya Universiteti

¹etibar63@yandex.ru; ²hasanova@uteca.edu.az

Xülasə. Məqalədə NGN-ə keçid dövründə rabitə şəbəkələrində etibarlılığın təmin edilməsi ilə bağlı yanaşmalar öz əksini tapmışdır.

Açar sözlər: Yeni nəsəl şəbəkə (NGN), İP protokolu, Softswitch, xidmət keyfiyyəti (QoS), xidmət səviyyəsi (SLA), Ethernet, hazırlıq əmsali.

Giriş. Müasir cəmiyyətdə həyatı informasiya texnologiyasız təsəvvür etmək mümkün deyil, dünya dayanmadan dəyişir, daha dinamik və daha intellektual olur. Hər gün insanlar gündəlik işlərini həll edərkən rəqəmli qurğulardan (kompüterdən mobil telefonlara qədər) daha çox istifadə etmək məcburiyyətində qalırlar. Hal-hazırda ümumi istifadəli telefon şəbəkələrinin (ÜİTŞ) kökündən dəyişməsinə və yeni nəsəl şəbəkəyə keçidə həsr olunmuş nəşrlərə daha tez-tez rast gəlmək olur. Bu şəbəkə universal şəbəkədir və o, praktiki olaraq istifadəçinin istənilən tələbatını verilmiş xidmət keyfiyyəti ilə ödəmək qabiliyyətinə malikdir.

Mövzunun aktuallığı. Bu gün NGN terminini (Next Generation Network – yeni nəsəl şəbəkə) hamı eşidir, rabitə operatorları bu şəbəkədən istifadənin həm özləri üçün, həm də abunəçilər üçün üstünlüklərindən danışirlar. NGN universal və çoxməqsədli şəbəkədir.

Mövzunun məqsədi. Bu şəbəkə paket kommutasiyasından istifadə etməklə nitqin, təsvirlərin və verilənlərin ötürülməsinə xidmət edir. NGN şəbəkəsi müxtəlif telekommunikasiya trafikləri üçün lazım olan xidmət keyfiyyətini təmin edir.

Tədqiqat obyektı. Telekommunikasiya şəbəkələri.

Tədqiqat metodu. NGN xidmətlərlə idarə olunan şəbəkədir, burada xidmətlər çağırışların idarə olunmasından, çağırışların idarə olunması isə informasiyanın çatdırılmasından ayrı olduğu üçün nisbətən müstəqil xidmət sistemi reallaşdırılır, bu isə xidmətlərin şəbəkədən asılı olmamasını təmin edir. NGN-də açıq inteqrallaşmış şəbəkə arxitekturası istifadə olunur.

NGN şəbəkəsində etibarlılıq iki səviyyədə – nəqliyyat və tətbiqetmə səviyyəsində müəyyən edilir, buna uyğun olaraq sistemin hazırlıq əmsali onun tərkib hissələrinin hazırlıq əmsallarının hasili ilə təyin edilir. Nəqliyyat sisteminin etibarlılığı bütövlükdə və tamamilə operatorla müəyyən olunur. Ancaq tətbiqetmə səviyyəsinin etibarlılığı həm operatorndan (əgər bütün xidmət spektrini operator təqdim edərsə), həm də kənar provayderlərdən asılı ola bilər. Tətbiqetmə serverlərinin etibarlılığı yalnız nəqliyyat şəbəkəsi təqdim edən operatorndan deyil, eyni zamanda kontent təchizatçısından da asılı ola bilər. Bundan başqa, təqdim olunan xidmətlərin xüsusiyyətini də nəzərə almaq lazımdır. Məsələn, elektron poçt serverinin yarım saat ərzində boşdayanması iqtisadi və “imic” itkiləri nöqtəyi-nəzərdən telefon rabitəsinin yarım saat olmaması ilə müqayisə oluna bilməz [1].

Nə üçün indi etibarlılıq məsələlərinə çox ciddi diqqət tələb olunur? Birincisi, qeyd etmək lazımdır ki, telekommunikasiya həyatın bütün sahələrinə aktiv nüfuz etmişdir. Bununla əlaqədar olaraq istifadəçilər tərəfindən xidmət keyfiyyətinə olan tələblər artır, eyni zamanda

telekommunikasiya bazarının liberallaşması nəticəsində rəqabətin artması rabitə operatorlarını xidmət keyfiyyətinə (Quality of Service, QoS) daha çox diqqət yetirməyə məcbur edir. Son istifadəçilərlə operator arasında, həmçinin operatorların özləri arasında xidmət səviyyəsi haqqında (Service Level Agreement, SLA) bağlanan müqavilələr müasir bazarda ən vacib qarşılıqlı əlaqə atributu hesab olunur. Etibarlılıq isə QoS-a təsir edən ən vacib faktordur və etibarlılığa olan tələblər praktiki olaraq bütün SLA-da öz əksini tapır. Bu zaman “normadan yuxarı” boşdayanmalar üçün, bir qayda olaraq cərimə sanksiyası nəzərdə tutulur. Boşdayanmalar səbəbindən təqdim olunan xidmətlərdən gələn gəlirlərin azalması ilə, həmçinin SLA-nın pozulması halında tətbiq olunan cərimə sanksiyaları ilə şərtlənmiş imtinaların mənfi nəticələri yalnız finans itkiləri ilə məhdudlaşmır. Belə ki, müştərilərin narazılığı səbəbindən kompaniyanın imicinin aşağı düşməsi ilə bağlı itkiləri də unutmaq olmaz [2, 3].

İkincisi, hal-hazırda rabitə texnologiyalarında radikal dəyişikliklər baş verir. Kanal kommutasiyasının yerinə paket kommutasiyası gəlir, yeni nəqliyyat və giriş texnologiyaları, eləcə də yeni protokollar aktiv tətbiq olunur. Yüksək tempə gedən bu cür yeniləşmə həmişə itkilərlə müşayiət olunur. Bu isə onunla şərtlənir ki, bir tərəfdən rabitə şəbəkələrində kifayət qədər sınaqdan keçirilməmiş məhsullar və həllər istifadə olunmağa başlanılır, digər tərəfdən isə operatorların istismar personalı bu avadanlıqlara xidmət etmək üçün hazırlıqlı olurlar. Bununla əlaqədar olaraq yeni avadanlıqların daha dəqiq və hərtərəfli test olunmasına, texniki xidmət göstərmək üçün mütəxəssislərin hazırlanmasına xüsusi diqqət yetirmək lazımdır [4].

Üçüncüsü, zamanla ayaqlaşmaq üçün operatora müasir avadanlıq və proqram təminatı almaq kifayət deyil. Belə ki, biznes-proseslərini də yeniləməyə ehtiyac vardır. Bu işlər zamanı qeyd edildiyi kimi istismar proseslərini, xüsusilə də etibarlılığın təmin edilməsini nəzərdən qaçırmamaq çox vacibdir.

Materiallar və müzakirələr

NGN-nin etibarlılıq problemləri. NGN-ə keçid zamanı qarşıya çıxan problemlə sahələrdən biri etibarlılıqdır. Hər-hansı bir sistemin, avadanlığın və ya qurğunun etibarlılığı dedikdə müəyyən istismar şəraitində onların qarşıya qoyulan məsələləri yerinə yetirmə qabiliyyəti nəzərdə tutulur. Əfsuslar olsun ki, bu problem heç də bütün rəhbərlər və mütəxəssislər tərəfindən başa düşülmür. Bəziləri elə düşünürlər ki, NGN-də etibarlılığın təmin edilməsi, prinsipcə bu məsələnin ənənəvi şəbəkələrdəki həllindən fərqlənmir. Bununla yanaşı, bəzən etibarlılıq nöqtəyi-nəzərdən NGN-nin ənənəvi şəbəkələr qarşısında mübahisəsiz üstünlükləri haqqında fikirlər də söylənilir. Həqiqətdə isə NGN-ə keçid zamanı etibarlılığın təmin edilməsi vəziyyəti çox mürəkkəb prosesdir [6].

Etibarlılığın təmin edilməsi ilə bağlı yuxarıda qeyd olunan ümumi məsələlərlə yanaşı spesifik problemlər NGN-nin bir sıra xüsusiyyətləri ilə əlaqədar olaraq yaranır ki, bu da etibarlılığın aşağı düşməsinə gətirib çıxarır. Bu halda iki məsələni ayırmaq məqsədəuyğundur: kommutasiya avadanlığının etibarlılığı və İP infrastrukturunun etibarlılığı.

Bütövlükdə belə qeyd etmək olar ki, NGN şəbəkələrində etibarlılıq mühəndisliyi kanal kommutasiyalı şəbəkələrdə tətbiq edilən etibarlılıqdan fərqlənir, ona görə də bu sahə müvafiq araşdırmaların aparılmasını tələb edir. Bir sıra inkişaf etmiş ölkələrdə bu suallar dövlət səviyyəsində həll edilir. Gələcək şəbəkələrin etibarlılığının, dayanıqlığının və təhlükəsizliyinin təmin edilməsi Avropa komissiyasını xüsusilə narahat edir. Onun sifarişi ilə Alcatel-Lucent Bell Labs şirkəti xüsusi araşdırmalar aparmış və araşdırmaların nəticələrinə əsasən “Hazırlıq və elektron kommunikasiyaların dayanıqlığı” adı altında hesabat hazırlanmışdır.

NGN kommutasiya avadanlığının etibarlılığı. Kanal kommutasiyalı ənənəvi qovşaqlar üçün etibarlılığın normalaşdırılmış tərkib hissəsi “hazırlıqdır” və onun üçün “20 il xidmət müddətində 2 saatdan çox olmayan boşdayanma” tələbi qoyulmuşdur ki, bu da “5 doqquz”, yəni 0,99999 hazırlıq əmsalına uyğun gəlir [6].

NGN-ə keçid zamanı ənənəvi kommutasiya qovşağının yerini çevik kommutator (Softswitch) tutur və bu zaman çoxlu sayda ayrı-ayrı qurğulardan (kontroller, şlyüz, server və s.) ibarət kompleks əmələ gəlir. Bu qurğuların hamısı yüksək etibarlılığa malikdir və onlardan hər birinin hazırlıq əmsalının qiyməti istehsalçıların qeyd etdiyinə görə “5 doqquz” təşkil edir. Kommutasiya qovşağı funksiyasını yerinə yetirmək üçün bir neçə bu cür qurğunun birgə işi lazımdır, ona görə də yekun etibarlılıq onların hazırlıq əmsallarının hasilinə bərabər olmalıdır, yəni nəticədə o daha kiçik olacaq.

NGN-nin etibarlılığına mənfi təsir edən daha bir faktor çağırışlara xidmət proseslərinin idarə olunmasının mərkəzləşdirilmiş olmasıdır. Strukturun əsas elementi şlyüzlərin kontrolleri və ya çağırışlar serveridir. Bu zaman bu cür bir kontroller və ya server çox sayda şlyüzü idarə edir, ona görə də onun imtina etməsi böyük ərazidə şəbəkənin işinin dayanmasına gətirib çıxara bilər. Bu cür hal yalnız etibarlılığa mənfi təsir etmir, o hətta şəbəkənin tamamilə dayanmasına gətirib çıxara bilər.

Təsədüfi deyil ki, aparıcı NGN avadanlıqları istehsalçıları şlyüz kontrollerlərinin rezervlənmə imkanlarını nəzərə alırlar. Bəzi rabitə operatorları bu cür rezervlənməni layihələndirmə zamanı nəzərdə tutur. Əfsuslar olsun ki, əksər hallarda qənaətmə nöqtəyindən nəzərdən bu edilmir. Bu isə imtinayadavamlı sistemlərin qurulmasının əsas prinsipi ilə (strukturda bir dənə də olsun imtina nöqtəsi olmasın) ziddiyyət təşkil edir.

Bütün yuxarıda qeyd olunanlardan belə nəticəyə gəlmək olar ki, göstərilən mənfi faktorların kompensasiya olunması üçün uyğun rezervlənmə sxemləri və metodları işlənilib-hazırlanmalı və tətbiq olunmalıdır. Eyni zamanda bu sxemlər və metodlar həm aparat səviyyəsində, həm də şəbəkə səviyyəsində reallaşdırılmalıdır.

İP şəbəkələrin etibarlılığı. İP protokolu əsasında şəbəkələrin geniş miqyaslı istifadə olunması NGN-nin xarakterik xüsusiyyətidir. Bu cür şəbəkələrin qiymətləndirilməsi və etibarlılığının təmin edilməsi hələ ki, kifayət qədər işlənilməmişdir. Bir sıra xarici ölkələrdə bu istiqamətdə işlər aparılır. Finlandiyada İPLU (İP şəbəkələrin etibarlılığının qiymətləndirilmə üsulları) adı altında araşdırma layihəsi işlənilib-hazırlanır. Bu layihə çərçivəsində keçirilmiş beynəlxalq seminarlarda mövzunun aktuallığı qeyd olunmuş, aparılmış araşdırmalar müzakirə olunmuş və sonrakı işlərin istiqamətləri müəyyən edilmişdir.

İnformasiyanın verilişi üçün çoxlu sayda alternativ yollar təqdim etmək imkanına malik olması İP şəbəkələrin üstünlükləridir [6]. Məhz bu səbəbdən də etibarlılıq nöqtəyindən NGN texnologiyasının üstünlükləri haqqında fikirlər irəli sürülür. Hətta belə fikir də yayılmışdır ki, interneti və onun əsasını təşkil edən protokolları işləyib-hazırlayanlar bir sıra şəbəkə elementlərinin sıradan çıxması halında belə rabitənin dayanıqlığını təmin etməyə qadir olan şəbəkə yaradılmasını qarşılarına əsas məqsəd kimi qoymuşlar. Ancaq bu göstərilən üstünlüyü reallaşdırmaq üçün kifayət qədər paylanmış fiziki infrastruktura malik olmaq lazımdır. Yalnız bu halda müxtəlif marşrutlar təkcə məntiqi deyil, eyni zamanda fiziki olaraq bölünəcək. Əks halda onlar ümumi kabel üzərindən keçən bütün yolları qeyri-ışlək vəziyyətə gətirə bilər. Bu hala isə praktikada tez-tez rast gəlinir.

Bundan başqa, İP şəbəkələrdə real zaman trafik üçün informasiyanın yeni veriliş yoluna keçid müddəti həddən artıq böyükdür və əgər əlavə müdafiə tədbirləri görülməzsə, onda bu cür keçid birləşmənin qırılmasına gətirib çıxaracaq. Ona görə də təcili bərpə

mexanizmi əksər hallarda fiziki səviyyədə reallaşdırılır. Burada isə müxtəlif standartlaşdırılmış rezervləmə mexanizmlərinə malik olan və şəbəkənin yüksək imtinayadavamlılığını təmin edən SDH texnologiyasından daha ucuz, lakin hələ ki, oxşar mexanizmi olmayan Ethernet texnologiyasına keçid müşahidə olunur.

Nəhayət, yuxarıda göstərilən üstünlüyün əks tərəfi də vardır. Etibarlılıq nöqtəyindən IP şəbəkələrin daha bir əhəmiyyətli xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, bu şəbəkələrdə yeni imtina mənbələri - marşrutlama protokollarının işində xətalər əmələ gəlir. Bu protokollarda (xüsusilə, BGP) stabilliklə bağlı problemlər olur və onlar konfigurasiya səhvlərinə çox həssasdırlar. Marşrutlama protokollarının iş xüsusiyyətlərinə görə bu cür səhvlər şəbəkə boyunca yayıla bilər.

IP əsasında qurulmuş infrastruktura keçidin təhlükəliliyinə real və konkret nümunə olaraq 2007-ci ilin 15 may tarixində Yaponiyanın NTT operatorunun IP şəbəkəsinin əhəmiyyətli hissəsinin sıradan çıxmasını göstərmək olar. O zaman Cisco istehsalı olan 4000-ə yaxın marşrutlayıcı işini dayandırdı və onların bərpası 7 saata qədər davam etdi. Nəticədə milyonlarla istifadəçi rabitəsiz qaldı. Bunun ilkin səbəbi rezerv marşruta keçid oldu ki, o da marşrutlama cədvəllərinin qeyri-dəqiq yenilənməsi səbəbindən marşrutlayıcıların kütləvi şəkildə dayanmasına gətirib çıxardı.

Bu cür vəziyyətlərin yaranma təhlükəsini azaltmaq üçün lazımdır:

- yeni avadanlığın və proqram təminatının diqqətlə test olunması;
- nasazlığı tez aşkar edib lokallaşdırmağa imkan verən şəbəkə üzrə monitorinqlərin tətbiq olunması;
- sayı və ixtisası şəbəkənin monitorinqini həyata keçirməyə və yaranan nasazlıqları operativ olaraq aradan qaldırmağa imkan verən istismar personalının olması;
- şəbəkə avadanlığı istehsalçıları tərəfindən texniki dəstəyin təmin edilməsi.

İstismar proseslərinin və biznes-proseslərin təkmilləşdirilməsi. Aparılan analizlərin nəticələri göstərir ki, yeni nəsəl rabitə şəbəkələrinin istismarının təşkil olunmasında yaranan çətinlik, ilk növbədə şəbəkə konfigurasiyasının və personalın cavabdehlik zonasının dəyişməsi ilə şərtlənir. Bu gün şəbəkədə yaranan nasazlıq lokal olaraq yerində aradan qaldırılır, ancaq paylanmış yeni nəsəl şəbəkələrdə isə bu işlər mərkəzləşdirilmiş şəkildə həyata keçirilir. Hələ ki, rabitə operatorlarının rəhbər personalının NGN şəbəkələrinin təşkili, nəzarət olunması, idarə olunması və ümumiyyətlə istismar olunması üçün, texniki personalın isə yeni avadanlığa texniki xidmət göstərməsi üçün kifayət qədər təcrübəsi yoxdur [7].

Nəticə: Beləliklə, etibarlılığın təmin olunması məsələsi müasir telekommunikasiyada öz aktuallığını itirməmişdir. Əksinə, bir sıra əməllər, o cümlədən QoS-a qoyulan tələblərin artması və SLA-nın tətbiqi, NGN-ə keçid, biznes-proseslərin təkmilləşdirilməsi etibarlılığa daha ciddi diqqət yetirilməsini tələb edir. Rabitə şəbəkəsində yaranan imtinalar operatorlar üçün finans itkilərinə və digər itkilərə səbəb ola bilər. Nəzərdə saxlamaq lazımdır ki, NGN-nin bir sıra xarakterik xüsusiyyətləri etibarlılığın azalmasına gətirib çıxara bilər. Ona görə də onun təmin edilməsi məsələləri tənzimləyici və nəzarətədiçi orqanların, rabitə operatorlarının, avadanlıq istehsalçılarının, layihə, araşdırma və təhsil təşkilatlarının rəhbərlərinin və mütəxəssislərinin diqqət mərkəzində olmalıdır [8].

Tədqiqat işinin yeniliyi. Müasir zamanda IP protokolu əsasında şəbəkələrin genişləndirilməsinin mümkün olması.

Tədqiqat işinin tətbiqi əhəmiyyəti. Şəbəkənin bütün sahələrində etibarlılığı təmin olunması.

Tədqiqat işinin iqtisadi səmərəsi. Bu məqələnin tətbiqində əldə edilən iqtisadi

səmərə ayrıca hesablanmamışdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Надежность и живучесть систем связи / Под ред. Дудника Б.Я. // М.: Радио и связь, 1984
2. Нетес, В.А. Соглашение об уровне обслуживания: стандарты и реалии // Вестник связи. 2003. №8.
3. Нетес, В.А. Задание требований по надежности в соглашениях об уровне обслуживания // Электросвязь 2004. №4
4. Нетес, В.А. Надежность сетей связи: тенденции последнего десятилетия // Электросвязь. 1998. №1
5. NGN - -проблемы // Вестник связи. 2006. №12
6. Гольдштейн, Б.С. 10 лет эволюции коммутационной техники // Вестник связи. 2007. №5
7. Нетес, В.А. Проблемы управления сетями связи следующего поколения // 4-я Междун. конф. "Управление сетями электросвязи - основа надежности функционирования телекоммуникационной инфраструктуры". М., 2006
8. Шувалов, В.П., Величко, В.В., Субботин, Е.А., Ярославцев, А.Ф. Телекоммуникационные системы и сети. Том 3 // М.: Горячая линия - Телеком, 2005

НАДЕЖНЫЕ СЕТИ В НОВЫХ ПОКОЛЕНИЯХ СЕТЯХ (NGN)

Набиев Е.А., Гасанова Л.И.

РЕЗЮМЕ.

В статье изложены подходы к обеспечению надежности сетей связи при переходе на NGN.

Ключевые слова: сеть нового поколения (NGN), IP-протокол, программный коммутатор, качество обслуживания (QoS), уровень обслуживания (SLA), Ethernet, коэффициент готовности.

RELIABLE NETWORKS IN NEW GENERATIONS OF NETWORKS (NGN)

Nabiyev E.A., Hasanova L.I.

SUMMARY

The article outlines approaches to ensuring the reliability of communication networks in the transition to NGN.

Key Words: New generation network (NGN), IP protocol, Softswitch, service quality (QoS), service level (SLA), Ethernet, readiness ratio.

Redaksiyaya daxilolma 15.05.2024

Çapa qəbul olunma 12.12.2024

